

De ha ilyen magaslatokra nem is jut el a tanuló, azt megérti, hogy az embernek, mint szellemi lénynek — éppen a történeti életen keresztül megvalósítandó célja „a szellemi életnek minél tökéletesebb kifejtése. . . az igazság, jóság és szépség szolgálatában”.²³⁾ Bár minden kor más és más tartott szépnek, jónak és igaznak, mégis az ember a történeti élet során e célok felé törekedett. Ezekben bízott, ezekért küzdött („Ember küzdj és bizva-bízzál”); ezeken keresztül mutatkozott meg a kor lelke, szelleme. Így válik — a történelmen keresztül — előttünk és a tanulók előtt is felfoghatóvá nemcsak az emberiség, hanem az egyes ember életének értelme és célja: a tökéletességre való törekvés. Ez az ideális cél az el nem érhető végtelenben van, de a feléje való törekvés a fokozatos haladást eredményezi. Ez a haladás a törekvésnek nemcsak eredménye, hanem egyben jutalma is. A mai nemzedék szolgálata a jövő nemzedék részére állandó folytatást nyer a történeti élet folyamán. Ebben a folyamatosságban jut kifejezésre a történeti élet egésze, ami azonban csak paránya a felmérhetetlen végtelennek. A végtelennek, amely szükségképpen vezet el az Istenség fogalmához.

Kováts József.

Anyagvizsgálat a latin nyelvből.*

I. Szótanulás.

„Commencez donc à étudier vos élèves, car très assurément vous ne les connaissez point.”

Rousseau.

Sok dolog játszik közre abban, hogy a „tanulók szókinccse kicsiny és bizonytalan, nyelvtani tudásuk hiányos, gyakorlatlanok”¹⁾. Az okok között bizonyosan szerepel a módszer is. Mégis a módszer önmagában, a többi ok elhanyagolása mellett már nem oldaná meg a nehézségeket, mivel azok a körülmények, melyek a régi iskolában a módszert körülvevették, megváltoztak. Balassa Brunó könyve²⁾ rámutat arra, hogy a régi deduktív módszer mellett a tanulók a szavak tekintélyes részét, sőt a szólamokat is direkt módszerrel sajátították el. Körülvette a növendéket a latin környezet s a nyelvtan szerepe *utólagos* volt, majdnem olyan, mint az anyanyelvénél: tudatossá tenni a tudat alatt levő, önkéntelenül beszélt nyelv jelenségeit, rendszerbe szedni a tudatban rendszer nélkül élő egyes eseteket. Ebből fejlődött ki a latin nyelv tanításának régi módszere.

De ennél mindnél fontosabb az, hogy a maihoz viszonyítva az iskola tanuló-anyaga volt más.

Ma a középiskola tömegiskola lett. Színét ma számuknál fogva a gyengébb tehetségűek adják meg. Ezért kell módszer, ezért kell *gyermekismeret*, ezért kell *anyagismeret*. A régi létszám és a régi tanuló-anyag mellett ma is érnénk el eredményt. Viszont ma a *tömegben* ütközik ki

²³⁾ Kornis: i. m.

* (Első Közlemény).

zépisk. 19

¹⁾ Kemenes Illés dr. előadása. Magy. Kö

39. 8.

²⁾ A latintanítás története. Bp. 1930.

az eredménytelenség. Tehát nem az történt, hogy kevesebb eredménnyel tanítunk, hanem ma számukkal azok uralkodnak a középiskolában, akiknél a régiak sem értek el eredményt.

A régi módszer és a régi szigorú elvek szerint most tehát azt kellene tennünk, hogy *megbuktatjuk az osztályt, mert nem tanulja meg a feladott leckét!* Vagy pedig átállani a másik oldalra — én vizsgálataim alapján biztosan ezt vallom — és azt mondani: *a mai iskola tanuló-átlaga vagy átlagtanulója nem képes megtanulni a latin leckét.* Az okot abban kell világosan meglátni, hogy a multhoz képest a tanulók szellemi átlag-szintje csökkent, viszont az anyag és követelmény megmaradt. A tanuló és a tananyag között tehát *nivókülönbség támadt* az idők folyamán a gyengébbek beözönlése következtében. Ezen tudna segíteni az anyagvizsgálat és a tanuló-egyéniség vizsgálata. Ez alapos, mérnöki kivizsgálása lenne az anyagnak és a megfelelő korú osztálynak (átlagtanulónak). A teherbíróképesség és az anyag mennyiségi és minőségi vizsgálatának synoptikus szemléletéből származhatnék egy olyan elv vagy módszer — véleményem szerint: új középiskolai világnézet! — ami továbböröppíthetné a mai középiskola új vitorláit.

A szótanulás.

Nem foglalkozhatunk most részletesen lélektani megállapításokkal, csak futólag célunk az első idegen nyelv tanulásánál szükségesebb lelki feladatokra.

1. Annak, aki az első idegen nyelvet tanulja a nyelvtani alapon, első és legnehezebb feladata pl. a *vagyok, vagy stb.* paradigma-sor megtanulásánál, hogy 12 teljesen új hang- ill. írásképet kell megrögzítenie (ego sum, tu es, stb.). Nagy gátlást jelent itt még külön az, hogy a szemek és a szükséges agypályák a betű szerint való olvasáshoz vannak hozzászokva, tehát az írásképek és a hangképek között ezzel is nehezebb a kapcsolatot megerősíteni.

2. Nem áll rendelkezésre *tudatos* birtoklással a magyar én vagyok, te vagy, stb. paradigma-sor.

3. Mind a magyarban, mind pedig a latinban ezeket az elemeket disszociálni is kell, azaz a paradigma-soron kívül is megrögzíteni.

4. A tárgyképzettel való asszociálásukat is el kell végeznie.

5. Bizonyos gyorsaságot és biztonságot is el kell érnie.

A nevelő-oktatásban végzett első idegen nyelvnél tehát nemcsak *anyagi elemeket* kell bevéssni, hanem igen sok és súlyos *logikai műveletet* is kell végezni, ezért van az, hogy a második idegen nyelv már inkább csak anyagi elemek további bevéssését kívánja meg elsősorban.

* * *
A szótanulás szempontunkból való megvilágítására szükséges tudni azt, hogy a szónak van:

írásképe, hangalakja és (objektív gondolati tartalom alapuló) jelentése, azaz a névhez hagyományon (begyakorláson) kapcsolódó tárgyképe.³ A tárgyképzet vagy jelentés az, ami a két nyelv hangsorát összekapcsolhatja a tárgyképek vagy jelentés foki azonosságára szerint.

³) Gombóc: A magyar tört. nyelvtan vázlat. 1926.

Az anyanyelvben a szó hang- és írásképét azonosnak vesszük a jelentéssel, mivel a szó hallása vagy látása felidéri lelkünkben a megfelelő tárgyképzetet. Az idegen nyelvben azonban külön kell vennünk, mivel mindegyiknek begyakorlása külön-külön feladatot ró a tanulóra. (Ezért van az, hogy pl. egy szövegben minden szónak tudja a jelentését, lefordítani és érteni mégsem tudja, mivel a szónak egyetlen konkrét jelentéséhez ragaszkodik értelme.)

Pontosan tárgyunkra térve :

a) A tanulóknak először is meg kell tanulnia a szó írásképét, hiszen az iskolai tanításban a szavak elsajátítása nem beszéd útján történik, hanem szóátírás alapján. Az I. o.-os tanulóra nézve az egyáltalán nem egyszerű munka.

Tanulóink az elemiből általában úgy jönnek, hogy a szóképet olvassák, de ezt is elég gyengén. A közepes tehetségű tanulók, akik most a gimnázium többségét teszik ki, nem képesek nagyobb egységet átfogó pillantásokra. A latin szót nem szóképp, hanem majdnem csak szótagok alapján olvassák, ill. szóképp-olvasásuk, vagy nagyon *lassú*, vagy nagyon *hibás*. Gátlást jelent az elsős tanulóknak természetesen az, hogy szeme és a megfelelő agypályák még nem szokták meg az S-nek, TI-nek, C-nek olvasását. A hibás olvasatokra nézve Semetkay megjegyzi, hogy a tanulók még a IV. o.-ban is igen hibásan írják le a szavakat. (Latin szóikérdező pont dolgozatok. OKTK. LXX. 3.) Mennyivel inkább a III., II. és I. o.-ban!

Az 1939. évben, okt. 23-án, tehát majdnem már 2 hónapi tanulás után a tábláról leírtak 10 szót. Rajz-órán a rajztanár kollégám volt szíves felírni, majdnem nyomtatott betűkkel, tehát tisztán, olvashatóan :

INCLITUS (5 hibás), IMPERITO (6), MORTUUS (8), VESTIGIUM (9), SERVILIS (7), RESPERGO (7), NECESSARIUS (17), PRINCEPS (10), EXSPECTO (21), AEDIFICO (21). Kidolgozta : 37 tanuló.

Meg kell gondolni ehhez azt is, hogy mennyivel hibásabban dolgozik a tanuló, ha figyelmét még a jelentés leírása is leköti, ill. megsztja. A legfontosabbnak pedig azt látom, hogy az otthoni tanuló-felvételek sokkal kedvezőtlenebbek a tanulóknál, mivel a környezet, játékoskedve, sietsége, főként akarátának gyengesége csak gátolják figyelmét, tanuló-kedvét és tanuló-igyekezetét. Futólagos számításban 37 tanulóra 97 hibás leirat esik, tehát *10 szó közül csak 7 szót ír le az átlag-tanuló hibátlanul*. Hogy tanul meg akkor 10 szót hibátlanul ?

Már ebből is következik az, hogy a tanuló a szó írásképe alapján *nem képes* megtanulni a szavakat, bárhogyan *akarná* is. Először is hibásan írja le, aztán meg a hibátlanul leírtakat is hibásan olvassa, végül nem tudja úgy *olvasni* őket, hogy ez az olvasás tanulás alapjául szolgáljon. Egyszeri kísérletem eredménye mindenkit meggyőzhet erről :

12 otthon leírt szóból 38 tanuló másnap tudott 224 helyes és 53 hibás tanulatú szót. 1 tanulóra 5 szó esik.

12 iskolában leírt és háromszor karban elmondott szóból ugyanaz a 38 tanuló másnap tudott 293 helyes és 56 hibás tanulatú szavat. (7 szó.)

Lehet ebből következtetni arra, hogy milyen nagy gátlást jelent a

tanulóra az, ha otthon az írásképpel kell bajlódnia: 224 szóval szemben 293 van. Egy tanulóra majdnem 2 szó, tehát a szavak 1/6-a esik. Ezt még aránylag elég jónak tartom; feltehető, hogy állandó otthonírásnál a tanulók felületessége következtében magasabbra szökkennék ez az arányszám. De még ennél is fontosabb, hogy felületességre szoktatja a tanulót, mikor meg már javulna a hibás írások száma, oly hiányok álltak elő, amik miatt nyugodt légkörű továbbhaladása lehetetlenné válik.

A legfőbb következtetés tehát az, hogy nem elég a szavakat az iskolában leírni a tanulókkal, hanem úgy be kell gyakoroltatni velük a szó *hangképét* is, hogy az írásképpé láttára otthon a hangkép is megjelenjék tudatukban. Véleményem szerint ezt az V., VI. o.-ig kell folytatni.

b) Az igazi nehézséget a hangkép okozza. Mi, felnőttek, tanárok úgy gondolkozunk: vagy tudja a tanuló, hogy MENSA: ASZTAL, s akkor tudja a szót, vagy nem, s akkor nem tudja. Pedig a szó tudásának fokai vannak, s erre utal már az is, hogy megkülönböztetünk aktív és passzív szókincset, azaz latinról magyarra meg tudják mondani a jelentést, de fordítva nem. Ez a példa elvezethet bennünket a hang- (és írás-) kép megtanulásának a kérdéséhez.

Régebbi vizsgálataimnál még nem állott olyan világosan előttem e probléma, csak a hibás tanulatokkal találtam különösnek a helyzetet. Feltűnt ugyanis, hogy pl. az előbbi 12 szónál, majdnem mindegyiknél a 224, ill. 294 szóra még 53, ill. 56 hibás tanulatú szó esik. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy mindegyik tanuló még majdnem két olyan szónak a jelentését tudja, amit latinul rosszul írt le, aminek tehát írásképe v. hangalakja nem ragadt meg a fejében.

De egy másik eset is felhívta a figyelmemet.

Egy másik kísérletnél: 12 iskolában leírt szóból háromszori karban való elmondás után a jelentés alapján 42 tanuló tud 128 helyes és 10 hibás tanulatú szót. Ötször elolvasva ugyanazt a 12 szót 199 helyes és 26 hibás olvasatút tudnak. Ugyanezt még otthonra feladva tudják a fentemlített 293 helyes és 56 hibás olvasatot. 100%-ban ez 42 tanulóra 504 helyes szó volna. — A hibás olvasatok növekedése azt mutatja, hogy ötszöri elmondásnál már minden tanuló 1/2 szóval többnek tudja a jelentését, mint a hangalakját. Folytatólag: 10-szeri elmondásnál 3-mal, 30-szori elmondásnál 4-gyel többnek tudja a jelentését, mint amennyinek a hangalakját.

Ez vezetett a hangalak tanulhatóságának a vizsgálatára. Ezt már az 1940. évben végeztem.

Az I. o.-ban (még az 1939. évben okt. 19-én) jelentés nélkül, tehát csak a szó írás és hangképét kellett megtanulni 6 szónál. Ezek: PROPERO, INDOLE, MONEO, OBTRUNCO, CUPIDITAS, METUS. A tanulók elolvasták karban 10-szer, 20-szor, majd 30-szor. Két óra múlva ismét beszámoltak, majd egy hét múlva. Minden egyes esetben a szavak kezdőbetűi maradtak fenn a táblán. A kísérlet eredményét két táblázat is mutatja, az egyik szavak szerint, a másik a tanulók száma szerint ad képet.

A) Szavak szerint:		B) Tanulók szerint:	
PROPERO	31, 30, 36, 9, 20.	6	szót tud 6, 21, 36, 5.
INDOLES	21, 30, 36, 9, 20.	5	" " 6, 12, 4, 3.
MONEO	22, 30, 38, 20, 19.	4	" " 14, 5, 3, 7.
OBTRUNCO	13, 21, 25, 6, 21.	3	" " 7, 5, —, 6.
CUPIDITAS	6, 18, 28, 4, 16.	2	" " 6, —, —, 6.
METUS	8, 25, 31, 13, 21.	1	" " 2, —, —, 10.
		0	" " 1, —, —, 5.

Kidolgozta 36 tanuló. Az 1., 2., 3. számadat 10-szer, 20-szor, 30-szor elmondva, a 4. és 5. két óra ill. 1 hét múlva.

A 4. számsor visszaesést mutat a tanulás napján két óra múlva. Viszont a 30-szor való elmondás a tömeg hanghatásával és kitűnő iskolai tanulófeltételek mellett 1 hét múlva, tehát még mielőtt a feledés megindulna, csak alig 5%-os eredményt hoz. Hányszor kellene vajjon elmondani, hogy nagyobb eredményt érjünk el...? De még okosabb volna az a kérdés, hogy *időben* hogyan kellene *elosztani* a 30 elmondást, hogy nagyobb eredményt hozzon. Az iskolai életre vonatkozólag nem sokat jelentene ugyan, mert a tanulónak bizony másnapra kell megtanulni a szavakat, tehát nincs ideje elosztani az ismétléseket.

De vajjon milyenek mutatkozik a jelentés megtanulása?

Az I. o.-ban (okt. 30-án) a következő kísérletet végeztem: A régebbiek alapján a tanulók nagyrésze ismerte már a szavak hangképét és írásképét. Vajjon hány olvasás kell pusztán a jelentés megtanulásához? Elolvasták 5-ször, 10-szer, aztán 2 óra múlva, majd végül 1 hét múlva adtak számot.

PROPERO	26	28	17	20.	
INDOLES	16	26	14	10.	
MONEO	14	23	11	13.	
OBTRUNCO	18	26	6	20.	1) 5-ször, 2) 10-szer elolvasva,
CUPIDITAS	24	27	18	21.	3) 2 óra múlva, 4) 1 hét múlva.
METUS	22	26	14	12.	

29 29 29 28 tanuló.

Nem akartam hinni a szemeimnek, tehát a II. o.-ban is végeztem hasonló kísérletet. Az alábbi szavakat elmondták 5-ször, majd 10-szer:

	I.		II.		
COGNATUS	29	29.	7	17.	I. Latinról magyarra 5-ször, majd 10-szer elmondva.
AUGEO	18	28.	8	18.	
FORSITAN	16	24.	7	21.	
FUNEBRIS	17	28.	6	19.	II. Magyarról latinra 10-szer, majd kb. 17-szer elmondva.
VOVEO	20	23.	11	22.	
PRODIGIUM	24	27.	12	15.	

29 29 29 29 tanuló.

A 10-szeri elmondás után megpróbálták visszafelé, magyarról latinra a szavakat, itt tehát a latin hang ill. írásképet kellett tudni. A gyenge eredmény láttára még elmondták 7-8-szor, ez adta a 2. eredményképet.

Jól lehet látni a számokból, hogy míg a jelentés megtanulása

mindkét esetben már az ötszöri elmondás után 7⁰/₀-os, 10-szeri elmondás után pedig majdnem 100⁰/₀-os, addig a 10 elmondás a latin szóalak megtanulásánál a II. o.-ban csak 29⁰/₀-os, az I.-ben 39⁰/₀-os eredményt mutat.

Ebből az következik, hogy a latin hang- és íráskép megtanulása 75 %-os munkatöbbletet kíván, hogy a latin alak megtanulása háromszor olyan nehéz, és háromszor annyi időt és fáradságot vesz igénybe, mint a jelentés megtanulása. Azt jelenti ez, hogy amíg a tanuló igazán megtanulja az idegen szóalakat, addig a jelentés önként tulajdonává lesz.

De ebből az is kitűnhet, hogy mivel a latin szóalak megtanulása a kezdő fokon sőt később is oly nagy nehézségeket okoz a tanulónak, nem szabad csupán otthoni munkásságára bízni, hanem lehetőleg az iskolában kell a munka jórészét elvégezni. Ahol tehát a tanulók szókinccse silány, ott az iskola nem tette meg a kötelességét. Azt a nagy feladatot, amit a szótanulás az I. o.-os tanulóra ró, a *mai iskola átlag-tanulója nem képes megoldani sem értelménél sem pedig akarati erejénél fogva.* Hogy egy kis tanuló otthon, rossz tanuló-feltételek mellett, napról-napra elmondjon 30-szor 10 (sőt igen sok tanárnál 15-18) szót, ezt nem lehet elvárni az I. o.-os gimnazistától; pedig ez még csak 50⁰/₀-os eredményt hozna számára, feltéve, hogy minden szót hibátlanul ír és olvas ki. . .

Mivel a latin szóalak megrögzítésében nem támogatja semmi a tanulót, csupán a gépies ismételtetés, esetleg íratás, igazolódik a régi, „idejétmúlt“ gyakorlat nagy valószínűséggel, amikor elődeink 10-szer sőt többször is leírtak egy-egy szót a hanyagabbnak látszó tanulóval. Milyen kár, hogy ők ezt büntetésnek nevezték! Gyakorlás címén még ma is élhetne ez a „módszer“, csak éppen a lélektelenséget és unalmat, a büntetés-jelleget kellene elvenni belőle!

c) Szükséges, hogy a szó jelentésével kapcsolatban még néhány adatot megemlítsék.

A tanuló akkor, amikor a szavakat tanulja, tkp. önkéntelenül a szó jelentésére állítja be a figyelmét, s azt hiszi, hogy mikor a szó jelentését tudja, akkor már meg is tanulta a szavakat. A különbség alig tűnik fel neki, mert hiszen a tanulás percében még emlékszik a latin hang, ill. írásalakra, tehát tkp. jóhiszeműen jár el. Ha hármat fordulna, már kitűnne, hogy hiba van önmagának megítélésében, de hiszen a gyermek nem *gyanakszik*, nincs kritikai érzéke, s a „három fordulatot“ majdnem minden tanuló elfelejti megtenni.

Igen érdekes kísérleti vizsgálatom volt erre vonatkozólag. Az I. o.-ban feladtam 10 szót megtanulni, mértem az idejüket. 12 tanuló 7-13 perc alatt, 13 tanuló 15-22 perc alatt, 15 pedig 22 percen túl tanult. Az eredmények megfelelnek a fentebbieknek, tehát csak *hitték*, hogy megtanulták.

A mindennapi diákélet folyamát tekintve ajánlatos volna ezt mindig szem előtt tartani, mert hogy 40-ből 28 tanuló tanul 15 percen túl 10 szót, ez igen fontos dolog. Ernyedetlen szorgalommal, napról-napra kitartva: nehezen lehet ezt megkívánni a 10 éves gyermektől! Ez csak a latin szavak tanulásának az ideje. Pedig van még nyelvtan, decliná-

lás (esetleg írni), a szavak írása, a fordítás írása, talán egy-két mondat fordítása magyarról latinra. . . És ez csak a latin! Én azt vallom, hogy *nem képes* erre a kis tanuló sem figyelemmel, sem akarattal, sem testtel. Pedig ez az idő csak az iskolai, amiről azt mondtam, hogy kitűnő tanuló-feltétel, mert sem figyelmét nem vonja el más, sem pedig játékos kedve nem csábítja. Otthon ezt az időt alig szánja rá. Illetve rászánja az a 12, aki 13 percen belül végez munkát. Ezek érnek el eredményt minden módszer, minden tanuló-feltétel mellett, de nem is ezekről van szó. A többségről, a másik 28-ról, akik anyagismeret hiányában kerülnek teljesíthetetlen feladatok elé, sűgásra és puskára, egyszóval a nem egyenes utak bejárataihoz. . .

Most pedig a legfontosabb kérdés jön: vajjon ez a szótanulásra fordított idő, ami a fentiek szerint elsősorban a jelentésre irányul, milyen eredménnyel jár?

36 tanuló dolgozott, tehát 100 %-os teljesítményben 360 helyes tanulatu szónak kellene lennie. Ezzel szemben az eredmény csak 208 helyes és 108 hibás tanulatu szó. A 10 szóból így csak 7 esik egy-egy tanulóra, a 3 csak hibás tanulatanban. Csak 5 tanuló tudja a 10 szót, még 6 tud 9-et. Ezt leszámítva az *átlagra* (feltéve, hogy ez a 11 tanuló jeles v. jó!) — csak 6 szó esik, majdnem a fele a feladott szavaknak. De ismét kell hangsúlyozni, hogy kitűnő tanuló-feltételek mellett, amikor akarta megtanulni, amikor semmisenem zavarta, amikor tudta, hogy be kell számolni ott helyben, az iskolában. Ha még hozzávesszük azt, hogy rögtön a tanulás után, még csak nem is néhány perc beiktatásával, akkor azt kell mondanunk: Nincs mentség, *nem képes* a tanuló megtanulni, elvégezni az I. o.-os tanuló a latin anyagot. Az iskola mai átlag-tanulója *akaratan kívül kerül számára megoldhatatlan feladat elé*, nem futja szellemi és akarati erőiből. Új iskolai világnézetre van szükség, amihez csak őszinte anyagvizsgálat vezethet el, nélküle még a problémákat sem látjuk!

Most még egy u. n. helyzetképet* akarok adni az I. o.-ban elért eredményről:

Az Olvasókönyvben⁴ lévő 29 olvasmányból átvettünk 20-at, a könyvben lévő 978 szóból az olvasmányokkal való kapcsolatban 664 szót. Az év végén felvett teszt-próbán 20 szóból való kérdezés alapján 42 tanuló tudott 511 szót, hibás olvasatban 30-at. Ez, csak a helyes olvasatu szavak figyelembe-vételével úgy fest, hogy $42 \times 20 = 840$ szóból tudtak a tanulók 504-et. Ez a szavak 60 %-ának felel meg. Ezt 664 szóra átszámítva minden tanulóra esik majdnem 400 szó. Véleményem szerint igen jó eredmény, pedig a 100 %-hoz képest csak 60 % os. Sematka-é is 50 %-on felül van, igen jó. Becslésem szerint az országos eredmény kb. 35 %-os.

A következő év elején ugyanebből a 20 szóból ismét csináltam próbát. És pedig először csak úgy, hogy a magyar jelentést mondtam, s arra feleltek a tanulók latin szóval. Ennek eredménye volt 282 helyes és kb. 25. hibás olvasatú szó (37 tanuló). Ez tehát majdnem

⁴ Esztergomy—Nagy : Latin olvasókönyv I. o.

50 %-os feledést mutat, az évvégi 60 %-osból így csak 30 % maradt meg. De azért világosabb a kép, ha a fordítottját nézzük meg. Ugyanis megkísértem úgy is, hogy a latin szavakat diktáltam le s csak a jelentést kellett hozzáírni. Ez tehát az az eset volt, amikor a latin hangalak adva volt, más szóval ez lenne a passzív szókincs. Így 507 szót tudtak, ez tehát az évvégi szóállomány meglétét jelentené azzal a különbséggel, hogy míg évvégén aktív volt a szókincstük, most ennek fele passzívvá vált.

Az előbbi 20 szót megkísértem egy III.-o.-ban is, hogy adatokra építhessek. Itt aktívnek 226, passzívnek 340 mutatkozott. (37 tanuló). 2 szóra nem adtak feleletet, nyilván nem tanulták. Ez tehát valóban 30 %-ot mutat, passzívban 43 %-ot. A IV. o.-ban 48 %-os eredményt kaptam.

* * *

Tárgyaltam azt, hogy a latin szavak tanulásánál milyen nehézséget okoz az íráskép és a hangalak begyakorlása, milyet a jelentésé.

A jelentéssel tkp. csak az anyanyelvi szónak egy anyagi konkrét tömegéhez jutottunk el, innét még messze van a szónak az *értelméig* az út. Az anyanyelvi hangalak vagy íráskép csak felidézi a tárgyképzetet, tehát ismét csak a konkrétéhoz van kötve. De ez a jelentés tkp. csak az objektív gondolati tartalom alapszik a beszédben. Mondani-valóink azonban leginkább szubjektívek, ami azt jelenti, hogy sok jegy elhomályosul, a konkrét tárgy képzete szinte eloszlik és csak a mondat által felidézett közképzetet használjuk, egy testetlen lelki-valamit.

Ezt az utat nemcsak az anyanyelv szavának kell megtennie, hanem az idegennek is. Azok a nyelvek, amelyek általában közös kulturán nőttek fel, legjobban hasonlítanak egymáshoz, míg az egymástól elzárt kulturák fejlesztették ki a kb. hét nyelvtípust is.⁵ Minden nép ki tudja fejteni a maga nyelvén a maga gondolatait is, de ahogyan szemlélete más, úgy a nyelvi kifejezésforma is, más. A nyelvvédelem tkp. egy-egy nép világszemléletének, tehát lelkének védelme. Ha tehát két nép világszemlélete teljesen megegyeznék egymással, akkor lehetne feltételezni elméletben, hogy azok a nyelvi formák is fedik egymást, amelyekkel szemléletüket kifejezik.

Az idegen nyelv szavának is tehát nemcsak asszociálódnia kell a magyar hangsor jelentésbeli tartalmával, hanem önállóan kell felidéznie lelkünkben a képzeteket. A képzetek felidezésére azonban az alapot a megfelelő magyar jelentés adja meg. Azontúl kell aztán kialakulnia annak a képzetnek megfelelő körrel és tartalmi módosulással, ami az idegen szó képzetének megfelel. Az idegen szó teljes tudásának foka az, amikor az idegen szó hangalakjának vagy írásképének is képzetkeltő (Vorstellungssuggestiv, *MARTY*) ereje van. Közbeeső fok az, amikor az idegen szó a magyar jelentés alapján idézi fel a megfelelő képzetet. Az olvasással történik lépés olyan irányban, hogy a szó így kiérjen lelkünkben.

Most már csak azt említem meg, hogy hogyan igyekeztem értékesíteni a fentebbi eredményeket a latin szótanításaimban.

⁵ Finck: Die Haupttypen des Sprachbaus 1909.

A következő szempontok vezettek:

1. A latin szóalak megtanulására az átlag-tanulónak igen sok elmondásra van szüksége, (kb. 30.)

2. a latin szó jelentésében a kezdő fokon ugyanis csak a magyar jelentés az első támasza a tanulónak,

3. az olv. anyag fordításánál annyi mindenre kell figyelnie, hogy kívánatos, hogy figyelmét ne terhelje még a szó jelentése is, v. helyesebben: ne legyen még ennyivel több ismeretlen a lefordítandó mondatban.

Tehát egy órával előbbre jártunk a szó kiírással, annak ellenére, hogy tkp. az olvasmányban kellene a szavakat venni. A tanulók a tábláról írták le diktálás után. A leírás után a diktáló minden egyes szót olvasott, az osztály utánamondta, utána még háromszor karban elmondták. Ez tehát 1 írást, 1 diktálást, 1 előremondást, 1 utánamondást és 3 karban való elmondást tesz ki, összesen 7-szeri ismétlést 4 hangoztatással. Számonkérésnél még 3-4-szeri hangoztatásról gondoskodtam. Az olvasmány kapcsán is átlagban 7-8-szor fordult elő egy szó, ezt is mértem órákon keresztül: *Incolae* (10) *Italiae* (7) *constancia* (4), *temperantia* (3) *et audacia* (3) *eminent* (8). *Industriam* (8) *incolarum* (7), *laudamus* (6), *Agricolae* (5) *in casis* (4) *habitant* (6). Számonkéréskor még legalább kétszer.

Mindezeket összevetve tehát kb. 16-18-szor fordult elő egy-egy szó anélkül, hogy unalmassá, gépiessé lett volna.

Magát a módszer elgondolását itt nem ismertetem, de hangsúlyozom itt is, hogy egy pedagógiai gyakorlati folyóíratra lenne szükségünk; addig, míg az nincs meg, nem lehet reményünk arra, hogy mostani helybentopogó megállásunkból kiléphetünk.⁶

Tóth Pál.

I R O D A L O M.

Huszonkét év kisebbségi sorban*

Világválság idején nagyobb súlya van a szellemi jelenségeknek és évszázaddal elérő jelensége egy-két évtizednek. A kortárs közvetlen szemléletén és igazmondásán kívül ez is közvetlen értéket ad Ligeti Ernő könyvének. *Súly alatt a pálma*: a szimbolum értelmét nem nehéz kitalálni, a magyarság is nőtt a nehéz idők súlya alatt és úgy érezhette, mintha századok viharzottak volna el feje fölött, amíg az elnyomatás bénító érzésétől a felszabadulás élményéig eljutott. A két időpont huszonkét évi időszakot ölel fel, melynek irodalom-politikai eseményeit Ligeti Ernő a figyelő és résztvevő pontosságával méri meg és osztja fel még kisebb részekre, melyek jelentős állomások voltak a magyarság útján.

1918-1919-ig tartott a *tragikus előjáték*, ezután következett a *hőskor* (1919-25), ezt követte a *virágzás kora* (1925-30), a *helytállás kora* (1931-37) s végül a *hanyatlás kora* (1938-40.) Ez az anyagelosztás nem üres szimbolum, hanem igazi jellemző vonása a drámai folyamatnak, mely végigsodort időközben egy nemzedék lelkén s ennél még több is történt időközben: egy új nemzedék nőtt fel, mely csak az apák

⁶ Róder: A tanárság ped. továbbképzéséről. OKTK. LXIII. 9.

* *Ligeti Ernő* könyve: *Súly alatt a pálma*. Kolozsvár, 1942.